

על דעת המקום

תפילת כל נדרי בהלכה ובמחשבה

1. במדבר פרק ל

(ג) אִישׁ כִּי־יָדַר נֶדֶר לַיהוָה אֹהֵב־שְׁבֻעַ שְׁבֻעָה לְאִסֵּר אֶסְרֵה־נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכִלְיֵי־צֶאֱמָוּן מִפִּי יַעֲשֶׂה:

2. נדרים כג א-ב

מתני'. ר"א בן יעקב אומר: אף הרוצה להדיר את חבירו שיאכל אצלו יאמר לו כל נדר שאני עתיד לידור הוא בטל, ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר.

גמ'. וכיון דאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל, לא שמע ליה ולא אתי בהדיה!

חסורי מיחסרה והכי קתני: הרוצה שיאכל אצלו חבירו ומסרב בו ומדירו - נדרי זירוזין הוא; והרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל, ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר. אי זכור, עקריה לתנאיה וקיים ליה לנדריה! אמר אביי, תני: ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר. רבא אמר: לעולם כדאמרינן מעיקרא, הכא במאי עסקינן - כגון שהתנה בראש השנה ולא ידע במה התנה, והשתא קא נדר, אי זכור בשעת הנדר ואמר על דעת הראשונה אני נודר - נדריה לית ביה ממשא, לא אמר על דעת הראשונה אני נודר - עקריה לתנאיה וקיים לנדריה.

רב הונא בר חנינא סבר למידרשיה בפירקא, אמר ליה רבא: תנא קא מסתים לה סתומי כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים, ואת דרשת ליה בפירקא?

3. קובץ שיטות קמאי מסכת יומא דף פז עמוד ב

וכתב רב עמרם, שיש מקומות ששליח ציבור לפני התפילה אומר כל נדרי ואומר שהחיינו לפי שאין כוס בליל כפור לאומרו, אבל שדרו ממתלב' הקדושה שמנהג שטות הוא לומר כל נדרי'. וכן כת' רב סעדיה לומר כל נדרי', ובסוף דבריו אמ' דכי תקין רבנן כל נדרי לעדה ששגגה ואסרה אסר על נפשה בשבועה בבית הכנסת כגון נדרי אונסין ושגגת ציבור כדכתי' ואם כל עדת ישראל ישגו וגו', אבל מי שנשבע כל השנה להתיר שבועתו ולבטלה לא. וכת' רב נטרונאי, אין נוהגין לא בשתי ישיבות ולא בכבל להתיר נדרי' לא בר"ה ולא בכיפור, אך שמענו שיש מקומות שאומר כל נדרי' ולא שמענו מרבתי'. ומנהג ספרד וצרפ' ופרובינ' לומר כל נדרי' ג' פעמ'.

4. תוספות מסכת נדרים דף כג עמוד ב

תנא סתומי מסתמא ליה - שמתכוין קצת התנא שלא ינהגו קלות ראש בנדרים והוציאו להגיה חסורי מיחסרה וא"ת לפי מה דפרישית לעיל דכל נדרי דביטול נדרים הוא היאך אמרינן בבהכ"נ בכנופיא בפני כל והאמר הכא דלא דרשינן בפירקא וי"ל דהכא היינו דוקא משום עמי הארץ דאתו דפרקא ועוד כשהיו דורשינן ללועזות בלעז ואתי לזלזולי בנדרים ולכך קאמר דלא דרשינן ליה בפירקא בפירוש אבל כל נדרי שהוא כתרוממו אין כל העם מבינים וגם אין לומר להם מותרין אתם.

5. רא"ש מסכת נדרים פרק ג סימן ה

מיהו נראה כמנהג הקדמונים דלשון כל נדרי מוכיח שנתקן על הנדרים שעברו עליהם בשנה שעברה ומתירין אותן כדי להנצל מן העונש לכך אומר אותה ג"פ וגם אומר ונסלח לכל עדת בני ישראל כי צריכין כפרה אותן שעברו ומה שהקשה דבעינן חרטה אן סהדי שכל מי שעבר על נדרו הוא מתחרט מעיקרו כדי להנצל מעונש ומה שהקשה דבעינן שלשה הדיוטות הרי כל הקהל אומרים אותו איש איש לבדו בלחש וגם החזן נמי הקהל מתירין לו והא דאמר רב פפא צריך לפרט הנדר הני מילי היכא שהנודר בא לפני החכם להתיר לו נדרו אולי נדר על דבר מצוה ולא יתיר לו החכם:

6. חדושי הריטב"א מסכת נדרים דף כג עמוד ב

כתב רבינו יעקב ז"ל בספר הישר כי כל נדרי דאמרינן ביום הכפורים הגיה אביו ז"ל מיום הכפורים הזה עד יום הכפורים הבא עלינו לטובה כולהון איחרטנא בהון ואתיא כי הא דהכא דהרוצה שיתקיימו נדריו וכו' דלא אפשר למימר כדכתיב בנוסחי הראשונים מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הזה והאומר כן טועה שהרי אין חבוש מתיר עצמו וכדאמרינן הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו ועוד דהא בעי פתח חרטה וקיימא לן נמי דצריך לפרוט הנדר כדאיתא בפרק השולח [דף לה ב] אלא ודאי כדאמרן דעל נדרים הבאים לאחר מכן הוא דתקון הכי הדורות הראשונים משום עמי הארצות שרגילין בנדרים ועוברים עליהם בשוגג וכשנודרים אינם זוכרים תנאם דיום הכפורים כדי שיוזכרו על דעת כן אנו נודרים ובהכי ליכא בנדרא דידהו מששא ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין...

7. תוספות רי"ד מסכת נדרים דף כג עמוד ב

ז) והרוצה שלא יתקיימו נדריו יעמוד בראש השנה ויאמר כו' ראיתי שר"ת בספר הישר תלה טעם כל נדרים שאנו אומרים בלילי יוה"כ על דרך זו שאנו מתנים ביוה"כ זה שכל נדרים שאנו עתידים לעשות מהיום ועד יוה"כ על שנה הבאה שיהיו בטילין ושיבש הלשון שאומרים העולם מיום כיפורים שעברנו ועד יום הכיפורים זה אלא צ"ל מיום הכיפורים זה ועד יוה"כ העתיד לבא עלינו וגם שיבש שנדרנו אלא שאנו עתידים לידור ואינם נראים לי דבריו כלל מדאמר ר"ה בר חנינא סבר למידרשי בפירקין א"ל רבא תנא מיסתם לי' סתומי כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ואת דרשת לי' בפירקין אלמא כי אינו טוב להודיע זה לרבים ואנו עושים כך ברבים ביום שהוא לסליחה וכפרה ומקילים בנדרים ועוד שאנו משנים הלשון שאומר כל העולם ושכתוב במחזורים ונ"ל מה שאנו אומרים שנדרנו וגם מיום הכיפורים שעברנו ועד יום הכיפורים הוא עיקר וטעם הדבר זהו ולמה תיקנו הראשונים לומר כך בלילי יוה"כ משום דקי"ל דעל כל עונות שבתורה אם עשה אדם תשובה יום הכיפורים מכפר וראו הראשונים ששום עון אינו מעכב הכפרה שאם יעשה אדם תשובה שלא יהא יום הכיפורים מכפר אך עון הנדרים שאם נדר ליתן צדקה או הקדש אין יוה"כ מכפר עד שישלם נדרו ... וזהו שאנו מסיימים ונסלח לכל עדת בני ישראל כי לכל העם בשגגה לומר שאנו מבקשים חרטה על השגגות שלא נענש עליהם וחרטה היפה היא שאילו היינו יודעים בעת שנדרנו שנשכח אותו לא היינו נודרים וכל הציבור מתירין זה לזה ועוקרים בנדר מעיקרו כדי שלא יהא דבר מערב כפרתינו ותיקנו לומר אותו ג"פ שמי שלא שם לבו בפעם ראשונה יכוון לבו בפעם שנייה:

8. שיטה מקובצת מסכת נדרים דף כג עמוד ב

ולר' נתנאל הקדוש נ"ע נראה דראש השנה דוקא שמתוך שהוא יום הדין גומר בלבו לבטל והוא הדין יום הכיפורים אף על פי שאמרו בצינעא. שמה שהצרכת למעלה כשביטל בפרהסיא היינו בהדרת חברו אבל הכא דקאי בראש השנה שגומר בלבו בביטולו דעת מבורר ומוכח הוי. ולכך אנו רגילין לבטל ביום הכיפורים ולומר מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה דקיימא לן כו' אליעזר בן יעקב דמשנתו קב ונקי... ומכל מקום יש לחוש להצריכו ביטול בפרהסיא שיש לחוש למנהג שאנו אומרים בקול רם כל נדרי בליל כפורים ובפרהסיא שלא על חנם נהגו כן. שיטה.

9. ערוך השלחן, יו"ד סימן ריא

י. כתב רבינו הרמ"א בסעי' ב' (עש"ך סק"ג) והא דאמרינן כל נדרי בליל יום כפורים הוי כאלו התנו בהדיא ומ"מ לא סמכינן על זה להתיר בלא שאלה לחכם כי אם לצורך גדול עכ"ל. ולא אבין דאפילו לצורך גדול היאך אפשר להתיר דהא עיקר ההיתר הוא כששכח התנאי בשעת הנדר וכיון שאצלינו המנהג לומר כל נדרי ביוה"כ בכל תפוצות ישראל וכל תפלות ליל יוה"כ מכונה אצלינו בשם תפלת כל נדרי, א"כ בע"כ שאין שכחה לפניו בשעת הנדר וממילא דעקרא לתנאיה וקיים לנדריה. והקדמונים שחקרו נדון זה משום דבימיהם לא נתפשטה אמירת כל נדרי בכל מקום, כדמוכח מדבריהם שכתבו שיש מקצת קהלות שאומרים זה, אבל בזמן רבינו הרמ"א ובזמנינו זה שנרפסה במחזורים ויש על זה נגון מיוחד בכל תפוצות ישראל, אין לזה מקום כלל. ובאמת לא שמענו ולא ראינו מי שיסמוך על זה אף סמיכה כל שהוא. ואצלינו היא תפילה ככל התפלות ומרומזת לעניינים נסתרים כמבואר אצל חכמי הקבלה אבל לדינא אינה נוגעת כלל, ומכ"ש לעניין שבועות ונדריים הנוגע לאחרים דמעיקר דינא אינו מועיל, וק"ו בן בנו של ק"ו לעניין שבועות מושלי המדינה דמעיקר דין התורה אין ביכולת לבטל אף ביטול כל שהוא כידוע ומפורסם לכל ישראל.

10. קערות השבעה בבלי

קערות השבעה היא סוג של חפץ מאגי או קמיע העשוי מקערת חרס עליה נכתב טקסט שלו מיוחסות סגולות שונות. קערות השבעה היו טכניקה נפוצה למאבק בדמונים במאות ה-4 עד ה-8. מטרת השימוש בקערות השבעה הייתה, על פי רוב, להגן על בעלי הקערות מפני שדים ומזיקים. חלק ניכר, כשני שלישים, מהממצא של קערות השבעה במסופוטמיה הן קערות השבעה שמוהות עם האוכלוסייה היהודית בבבל. ויהוי זה מבוסס בין היתר על כך שהן כתובות בכתב העברי-ארמי, והלשון שלהן היא ארמית-יהודית הקרובה ללשון התלמוד הבבלי המעורבת ביסודות של מילים עבריות. במקרים אחדים ישנם אפילו טקסטים הכתובים בעברית טהורה. קערות אלה משקפות, כך מסתמן, פעילות ערה של כתבי קמיעות יהודיים. עדות נוספת לכך היא השימוש בפסוקי מקרא במקורם העברי ובתרגומם הארמי כחלק מהטקסט המאגי וכן למונחים יהודיים כמו גט ודמיות יהודיות כמו יהושע בן פרחיה, רבי חנינא בן דוסא וכן דמיות מן המקרא. רבות מן הקערות אינן מתוארכות ועל פי רוב הן מיוחסות לשלהי תקופת התלמוד. רק חלק קטן מן הקערות זכו לתארוך על פי מניין השטרות ובמקרים אלה הן מתוארכות למאה ה-6.

אפיכון כל נדרי ולוטתא ואשלמתא וחרשי ולוטתא וחרשי ושיקופתא בישתא דירשין אנשי דנן.

(יתהפכו כל הקללות וכל הלחשים, קסמי מארות ורוע שנמצא בין האנשים שלנו).

11. המליץ, 28/9/1865, (כ"ו אלול תרכ"ה) כי ביום הזה יכפר עליכם. יהודה העססין ועמנואל סאלאווייטשיק, אודסה

וכה גברה הרעה הזאת בישראל, עד שלא אחת גזרו נידויים על אנשים צדיקים, ולא רק בגלל עסקי אמונה, אלא על כל עלילה... זאת ראו גדולי הדור בעתם ובינינו את כל הרעה היוצאות מן החרמות האלה לישראל בכלל וליחידים ולניגפים בו בפרט. אך חזו בעין שכלם כי כבר גבר כח המכה האנושה הזו, וכל עמלם... להכחידה ולשרשה כלה עד היסוד בה, בנשק גזרות ותקנות מנוגדות. על כן שתו עצות בנפש להחליש כח הארס בסם המתנגד, אשר גם כוחו עצום בנפש היהודי, והוא- התרת ב"ד ואופני החרטה... מה לעשות עוד לאלה אשר יצאו מאחורי הכתלים, מבלי דעת מבטן מי נולדו, ואשר פחדם יבעת את העם ולא ירהיבו בנפשם עוז לעבור עליהם, פו יכשלו ויענשו מן השמים? אי לזאת הקדימו לדעתנו להכין תרופה למכה אשר לא כתובה, ותקנו המודעה 'כל נדרי'... להראות לכל העדה כי עוון גדול הוא להרחיק ולהוקיע מקרבם איש או משפחה, יהיה מי שיהיה, וכאשר היכל ה' פתוח לשבים בצדקה, כן עלינו לחונן כל בן ברית ולקרבו.

זאת הייתה לדעתנו כוונת מייסדי נוסח כל נדרי, לסתום פי מקטרגינו אשר בדו מליכם כי בההתרה הזו נתנו יד מחוקקי ישראל יד לבני בריתם לשבוע לשווא ולחלל שבועותיהם ונדריהם למלך ולחברת המדינה. ויש לנו סמך כי הנוסח הזה נתקן נגד פרצות החרות כמנהג הקתולים, כי לא נסדר בבבל. ועתה יקחו נא מוסר מקצת הקהילות המשתמשים עוד בנשק מסוכן ושפל גם היום, למרות אזרות גדולי ישראל ודינא דמלכותא, כאשר נודע לנו מעיר קטנה, שלא נאבה לגלות חרפתה, וסוחרים נאמנים אלו אבדו הונם ושחתו חיל זרים ויבואו עד כיכר לחם.

12. הרב ישראל פיבוק, פוסט בפייסבוק, 29/9/22

אם אני אדם פשוט, או חס וחלילה גוי, ששומע מה שהיהודים האשכנזים מתפללים, אומר לעצמי שהאנטישמיות צודקת. הם אומרים שעל פי דעת אלקים כל הנדרים והשבועות והחרמות, מיום כיפורים זה ועד ליום כיפורים הבא, הכל לא יתקיים. איזה יופי... המתפללים אומרים שכולנו שקרנים, אי אפשר לסמוך על מילה שלנו. (למזלנו יש ספרדים נורמלים שמתפללים על מה שהיה ולא על מה שיהיה). איך יכול להיות שאין רב אשכנזי שיבטל את המשפט הנורא הזה??

13. תפארת שלמה, על המועדים. יום הכיפורים. רבי שלמה מרדומסק, מאה ה-19 פולין

ע"כ קודם התחלת כל התפלות היום הקדוש והאדיר הזה אנו מתחילין כל נדרי וכו' ואסרנא לא אסרי. היינו שהשכינה תחזור במהרה למקומה ולא יהי' מסך המבדיל ע"י עוונותינו ולא תהא עוד במאסר עמנו. ושבועתנא לא שבועות. ע"ד דאיתא בגמרא (תענית פה, א) נשבע הקב"ה שלא יבא לירושלים שלמעלה עד שתבנה ירושלים שלמטה. והנה אנחנו עם קדושו כשאנו רואים שבעוונותינו הרבים נמשך כל כך זמן רב והשכינה הקדושה עמנו בגלות. אנו מתפללים שהשכינה הקדושה מהרה תשוב למקומה ולא תהא במאסר עוד. ואף שמחמת עוונותינו הרבים עוד אין אנו מוכנים לגאולה השלימה עכ"פ למה תהא היא עמנו בגלות. ואף שנשבע הש"י שלא יבא לירושלים שלמעלה עד שיבנה ירושלים שלמטה הנה אנו מתירים השבועה זו. ואומרים ושבועתנא לא שבועו'. היינו השבועה שהוא עבורנו כנ"ל לא שבועות:

14. שמונה קבצים ז, פז. הראי"ה קוק

הנדר הוא עומק ההתגלות הטבעית של חוש האמונה, שמתגלם בביטוי ובמעשה, לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. הוא ערובה על האמוניות הטבעית שתשמר את עמדתה, ולא תהיה נשטפת בשטף האורה הגדולה של החובה החוקית הנתונה מגבוה מפי אל עליון, מפי הגבורה, מורשה כללית לכל קהילת יעקב. פגימת הנדרים אוגרת את פגיעתה בהמהלך הטבעי של שטף הקודש, אשר בה מתגלה האוצר הגנוז בלב ביחש לחובת האדם לאלהיו, חובת היצור ליצורו. בבא ימי התשובה, וביחוד יום הכפורים, בעת אשר התוכן האמוני צריך לעלות אל ראש פסגתו, מה נאה היא ההרגשה הישראלית אשר עם כל אשר הוקפו במצות, כי ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, חשים הם בראש לכל את הערך המקורי שיש באותה הדתיות הטבעית, שמתגלה בקדושת הנדר. מכירה היא האומה, שהנודר נודר בחיי המלך, העולה עוד במעלה פנימית מהנשבע, שהוא במלך עצמו, כלומר באותה הידיעה המנוחלת אשר קבלנו מורשה מאבותינו באמתת האלהות אבל הנודר הוא בא מנביעת החיים של ההכרה הטבעית שבפנימיות של הנשמה, שלמען האיר אורה בכל מילואו וטובו נתנו לנו תורת אמת וחוקים ומשפטים צדיקים וישרים. וראשית הסליחה מתחילה היא בסליחת פגמי הנדרים, במנהג ישראל שנצח לסדר התרת נדרים פומבית בלילי יום הכפורים, ולהנהיג התרות יחידים מערב ראש השנה.

15. אור המזרח כח, 1980. הרב י"ד סולובייצ'יק, עמ' 10

מטרת התשובה היא למנוע בעד הישנות החטא. שיטתו של רב עמרם גאון מדגישה את הבראת הנפש החוטא, הזוכה לכך על ידי דחיית העבר, המתבטאת בחרטה ובושה. התרת הנדרים בליל יום כיפור מעידה על הלך רוח זה באדם. לפי רבינו תם (ששינה ל'מיום בכיפורים זה עד ליום כיפורים הבא') חיסון החוטא בפני חטאים בעתיד הוא חשוב יותר מדחיית העבר, זכות קדימה לרפואה מונעת. התרת נדרים מכאן ולהבא המסמלת את הרצון בהתבדלות ובהתרחקות מן החטא זקוקה על כן יותר לחיזוקו של יום הכיפורים.